

И.П.И

Институт за пазарна икономика

Ефекти от регулирането на избрани свободни
професии в България:
ОДИТОРИ, АРХИТЕКТИ, ИНЖЕНЕРИ, ФАРМАЦЕВТИ

Този анализ е осъществен благодарение на щедрата подкрепа на американския народ чрез United States Agency for International Development (USAID). Съдържанието е отговорност на авторите и не ангажира позицията на USAID или на правителството на САЩ.

Анализът е осъществен и благодарение на German Marshall Fund на САЩ (GMF), но съдържанието не ангажира позицията на GMF или на Balkan Trust for Democracy.

СЪДЪРЖАНИЕ

Резюме	4
Въведение	6
Теория и практика	8
Методология	15
Регулации на свободните професии	17
I. Одитори	18
II. Архитекти	25
III. Инженери в инвестиционното проектиране	32
IV. Фармацевти	36
Ефекти от регулирането	43
Изводи	46
Препоръки	47
Заключение	48
Приложение 1.....	49

РЕЗЮМЕ

Анализът на степента на регулиране на четири избрани свободни професии в България показва тревожни тенденции. С времето, налаганите ограничения върху упражняващите дейността или желаещите да започнат се увеличават, противно на икономическата логика, но логично за тези, които искат да се предпазят от конкуренция.

Прегледът установи, че съществуват различни ограничения, които противоречат на принципите за свободна конкуренция:

1. **Одитори** - изключителни права, допълнителни изисквания за стаж, регулирани цени на услугите, ограничения за реклама, ограничения за формата на бизнеса
2. **Фармацевти** - изключителни права, допълнителни изисквания за стаж, регулирани цени, ограничения за реклама, ограничения за формата на собственост
3. **Архитекти** - изключителни права, допълнителни изисквания за стаж, регулирани цени на услугите
4. **Инженери** - изключителни права, допълнителни изисквания за стаж, регулирани цени на услугите

Ефектите от високото ниво на контрол и регулиране са намаляване броя на участниците на пазара, по-малко конкуренция, по-ниска продуктивност, по-високи цени, възможности за „координация“ между упражняващите професията, картелизиране на гилдията, ограничаване на въвеждането на нови технологии, допълнителната квалификация и предприемчивостта.

Изключително тревожни са и тенденциите от последните години тези правомощия да са в резултат на лобиране на браншовите организации (Камарите), които чрез фиксиране на равнището на цената могат да влияят директно върху пазара. Това води до влошаване на съотношението цена/качество (по-високи цени - по-ниско качество), по-ниска информираност на потребителите, наличие на бариери пред новонавлизащите лица и ограничаване на разширяването на бизнес дейността.

Сравнителният анализ на България с други страни-членки показва, че за четирите изследвани професии регулациите в България са по-строги от средното в ЕС. И за четирите професии България попада в графата „строги регулации“, което е най-високото ниво в скала от 3 нива. Най-либерални са регулаторните режими в **Холандия, Ирландия, Великобритания, Дания**. Всички те попадат в категорията на високо развити икономики, в които свободните професии функционират успешно и ефективно както за потребителите, така и за доставчиците на услуги.

През 80-те години **Великобритания** отменя фиксираните цени за архитектурните услуги и сделките с недвижими имоти. Във **Франция** са отменени фиксираните цени за някои правни услуги. В повечето страни-членки в момента няма фиксирани цени за счетоводители, инженери и архитекти. Данните показват, че отменянето на тези ограничения не е довело до негативни последици за потребителите или практикуващите тези професии.

През 1990-те години ограничителните правила за реклама за правните, счетоводни и архитектурни професии са били премахнати в **Дания**. През последните години в **Германия** също са облекчени строгите забрани за реклама на свободните професии.

На базата на анализа на ефектите от регулациите в страните и прегледа на практиките в ЕС можем да направим следните **препоръки за България**:

1. Незабавно премахване на монопола на браншовите организации, т.е. отпадане на задължението за членство като необходимост за упражняване на професията;
2. Незабавно премахване на минималните, фиксирани и максимални цени и тарифи за услугите, които се осъществяват от разгледаните регулирани професии;
3. Премахване на всички ограничения за реклама на свободните професии;
4. Облекчаване на регулациите, свързани с ограничаване на бизнес структурите;
5. Облекчаване на бариерите за навлизане в професиите чрез създаване на допълнителни начини за придобиване на правоспособност освен наличието на определено образование и стаж - напр. признаване на международни сертификати.

Крайно време е привилегиите да отпаднат и упражняващите свободни професии да се конкурират по между си на равни начала като всички останали професии, без минимални цени и протекции.

Единствено чрез конкуренцията и реализиране на практика на принципа на свободната стопанска инициатива се гарантира, че цените следват покупателната способност на населението и в същото време качеството на продуктите отговаря на изискванията на потребителите.

ВЪВЕДЕНИЕ

Всички професии, включени в анализа - експерт-счетоводители (одитори), строителни инженери, архитекти и фармацевти - са обект на дадена степен на регулиране от страна на държавата и саморегулиране. Под саморегулиране се има предвид налагането на общи ограничения върху професията, различни от ограниченията, произтичащи от страна на публичните органи, които в условията на свободен пазар не биха съществували.

Въпреки че някои аспекти на саморегулирането са резултат от спонтанно развитие на отношенията на представителите на професионалната гилдия, в повечето случаи наложените регулации са произлезли от делегиране на правомощия от страна на държавата на специализирана професионална организация, в която представителите на дадена професия са длъжни да членуват. Това важи в пълна степен за България за четирите изследвани професии.

Чрез изискването за **задължително членство** в дадена съсловна организация на практикуващи професията и условията, на които трябва да отговарят, за да придобият правоспособност, се ограничава предлагането на дадени услуги. Единствено, ако членството е доброволно, това не би било равнозначно на ограничение пред навлизане на пазара, което е наложено „отвън”, т.е. това не е бюрократична бариера за навлизане на пазара.

Теориите на частния интерес твърдят, че браншовите организации ще защитават интересите на членовете си отвъд това, което е оптимално за потребителите и ще търсят икономическа рента. Терминът „икономическа рента” в случая е използван в микроикономическото му значение като разликата между приходите от продажбата и разходите за производство на дадена услуга. Свободната конкуренция намалява икономическите ренти, а ограничаването на конкуренцията води до трансфер на богатство от потребителите към производителите.

Ограниченията при използване на **реклама и регулациите на таксите** за услугите намаляват положителните ефекти от свободната конкуренция на пазара на услугите.

Ограничения върху **партньорството** между професии (нотариуси със счетоводители например) също се разглеждат като налагащи бреме на потребителите. Без наличието на подобни ограничения потребителите биха могли да спечелят от икономии от мащаба и спестени транзакционни разходи.

Според теорията на обществения избор браншовите организации са в силна позиция да лобират и да влияят върху законодателния процес на изготвяне на регулации и нормативни актове. Тъй като избраните политици се стремят към преизбиране, те трябва да се съобразят с влиятелните групи в обществото, особено тези, в чийто състав влизат лидери на общественото мнение. От тази перспектива саморегулацията с делегирани права от правителството може да се превърне в най-сериозния регулативен капан, тъй като браншовите организации могат да действат като картел, който разполага с широки правомощия да определя или влияе на регулативната рамка в полза на интересите на доставчиците на услуги.

По-специално, браншовите организации могат да упражняват прекалено стриктен контрол при навлизането в дадената професия. Условия за създаване на високи бариери за навлизане на пазара се появяват, когато:

- (1) печалбата (или рентата) е съсредоточена в сравнително малка група от производители;
- (2) разходите за организирането им в дадена структура са относително ниски и същевременно тази структура получава специални привилегии и правомощия от публичните органи и
- (3) загубите (или пропуснатите ползи) са разпрострени върху голяма група от потребители (което води и до по-малка съпротива от страна на потребителски групи).

И трите условия са налични в по-малка или голяма степен при разглежданите свободни професии.

От друга страна, съществува и аргументът, че поради специфичната си информация и познание, особено относно риска от нискокачествени услуги, и поради бързата си и гъвкава реакция, браншовите организации могат да осъществят регулация на по-ниска цена отколкото правителството или нарочно създаден за целта независим орган. Дори и това да е така, все пак си остава въпросът точно колко регулация е необходима и какви права трябва да се делегират на браншовите структури.

Според теориите на частния интерес икономически ренти под формата на свръхвисоки печалби ще последват тогава, когато браншовата организация с делегирани правомощия за саморегулиране има монопол върху предлагането на дадени професионални услуги и в действителност упражнява ограничаващо влияние при навлизане в професията. Подобно поведение ще задържа броя на предлагашите услугата изкуствено занижен спрямо равновесието при липса на ограничения. Не просто цените ще бъдат високи, но и нивото на произведените услуги ще бъдат под потенциала на пазара.

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Според привържениците на регулациите в областта на свободните професии съществуват три причини, поради които известно регулиране в областта на професионалните услуги се явява необходимо:

1) Потребителите не знаят кое е най-добре за тях - налице е „асиметрична информация” между потребителите и предоставящите услуги. Преценяването на качеството на професионалните услуги изисква в по-голяма част от случаите специфични познания, с каквито потребителите често не разполагат и затова се налага наличието на изисквания като образование, стаж, квалификация. Казано по друг начин - потребителите трудно могат да преценят кой адвокат или фармацевт е добър за тях.

2) Трябва да се защити обществото - традиционно съществува безпокойството, че по-ниското качество на услугата, предоставена от тези професии, може да има ефекти върху трети лица (за разлика от по-ниското качество търсено от пазара поради ниската си цена), т.е. налице са външни ефекти за пазара от предлагането на тези услуги и следователно се налага да бъдат регулирани. Разбира се, тази теза е твърде спорна, защото наличието на външни ефекти не води автоматично до необходимост от регулиране и намеса в търсенето и предлагането, които се определят от пазара.

3) Смята се, че някои от предоставяните услуги представляват „обществено благо”, тъй като професионалната компетенция на адвокати, счетоводители, инженери, фармацевти, и др. най-често включва предоставяне на информация. Информацията най-често отговаря на изискванията за неконкурентност и невъзможност за изключване от потреблението, тъй като по принцип може да бъде предадена и на трети лица без допълнителни разходи. Но при свободните професии дадена информация по правило е полезна само за определения клиент, в зависимост от конкретния казус и контекст.

Ограничителните регулации на свободните професии включват:

(1) **барииери за навлизане** в професията като образование, стаж, полагане на изпити, задължително членство в съсловна организация и наличие на изключителни и ексклузивни права за дадени професии за осъществяване на определен вид услуги и

(2) **регулации на дейността** като наличието на фиксирани и минимални цени, ограничения при формата на бизнеса и партньорството между професии и забрани за реклама.

Подобни ограничения могат **сериозно да навредят на конкуренцията** между практикуващите дадена професия и по този начин да елиминират стимулите им да предоставят професионални услуги на оптимално съотношение цена - качество, да работят максимално ефективно, чрез възможно най-ниски транзакционни разходи и да въвеждат иновации.

Регулации за навлизане в професията

Свободните професии са обект на бариери за навлизането на пазара в повечето страни-членки на ЕС - като изисквания за образование, взимане на професионални изпити и минимални периоди на професионален опит. В много случаи тези ограничения са съчетани със запазени права за предоставяне на определени услуги. Целта на тези регулации е да се гарантира, че само професионалисти с необходимата квалификация и компетентност извършват определени задачи. На практика обаче тези качествени ограничения водят до намаляване на броя на участниците на пазара, което само по себе си не гарантира доброто качество на извършваната услуга.

Емпиричните проучвания показват обаче, че прекаленото регулиране може да има отрицателни последици за конкуренцията и качеството на услугите. Мярката, която оказва най-значително влияние върху пазара, като променя пазарните стимули, е съществуването на лицензионен режим или задължително членство в дадена браншова организация. Не просто навлизането е под директен контрол, но и потенциалът на лобито на професията да регулира е значително увеличен.

Значителен брой емпирични изследвания¹ показват отрицателните въздействия, които прекомерното регулиране може да има за потребителите. Ограниченията за навлизане в професията и изискванията за лицензиране или задължително членство в съсловна организация при определени условия в голям процент от случаите са довели до по-ниско качество и по-високи цени в областта на професионалните услуги на пазара. От друга страна, разхлабването на регулациите и ограниченията са довели до положителен ефект върху качеството на услугите и са намалили цените на пазара.

Изследване на аптеките в Холандия и Белгия предупреждава за негативните ефекти от опитите на лицензиращата структура да увеличи качеството (например чрез предоставяне на повече информация), което води до по-висока цена на услугите и кара някои потребители да се откажат от покупката на медикаменти.

Друго изследване на адвокати, архитекти, лекари и фармацевти в Белгия показва, че по-високата степен на лицензионни ограничения е свързана с по-високи цени и по-големи приходи за доставчиците на професионални услуги.

През 1990 г. Федералната търговска комисия на САЩ² оценява набор от емпирични проучвания за ефектите от лицензирането и ограниченията при свободните професии. При повечето проучвания не се намира връзка между качеството на услугите и наличните ограничения, при някои обстоятелства дори лицензионните ограничения са оказали отрицателен ефект върху качеството на услугите.

В същото време, разхлабването на ограниченията в някои страни-членки е довело до по-ниски цени, без всякакви явни негативни ефекти за качеството. В Австралия, например, премахването на запазените права на адвокатите да извършват сделки с недвижими имоти и да представляват клиенти в съдебната зала е допринесло за

¹ Виж OECD Journal of Competition Law and Policy No. 4, February 2002, "Competition in Professional Services", p.56 to 57, <http://www.oecd.org/dataoecd/35/4/1920231.pdf>.

² Cox C. and S. Foster, "The Costs and Benefits of Occupational Regulation" Bureau of Economics Staff Report to the Federal Trade Commission, 1990, p. 26-27.

спад в правните разходи с около 12%. В Обединеното кралство разхлабването на запазените права в областта на сделките с недвижими имоти през 1980-те години също е довело до по-ниски цени. В Холандия премахването на ограниченията в сферата на услуги с недвижими имоти в края на 1990-те години е довело до по-голям брой доставчици на услуги, по-ниски цени и по-гъвкав пазар.

Ограничения на цените

Фиксираните цени или минималните/максимални цени са регулаторните инструменти, които оказват **най-вредното въздействие** върху конкуренцията в професиите и елиминират голяма част от ползите, които дават конкурентите пазари на потребителите.

Според някои съсловни и браншови организации фиксираните цени целят задържането на цените на ниски нива, особено за някои видове „социално-значими“ услуги и стоки. Практиката обаче показва, че няма по-добър механизъм от намаляване на цените от наличието на конкурентни пазари и възможност за иновативни решения при предоставянето на стоки и услуги.

Друг аргумент, който съсловните организации използват, за да ограничават цените (обикновено чрез минимални цени), е осигуряване на високо качество на предоставяните услуги. Увеличаване на количеството и качеството на информацията, която получават потребителите (напр. чрез позволяване на рекламата или чрез провеждане на информационни кампании) ще има по-голям ефект върху предпазване на потребителите от ниско качество на услугите. При наличието на по-малко ограничения потребителите ще бъдат по-внимателни в избора си и ще търсят по формални и неформални канали информация за качеството на услугите, които се предоставят.

Фиксирането на цените или ограничаването им по друг начин (чрез определяне на минимални, максимални или референтни стойности) противоречат на принципите на свободния пазар и конкуренцията. Според становищата на Комисията за защита на конкуренцията (КЗК) регламентирането на минимални цени на услугите (например чрез *Методиката за определяне на размера на възнагражденията за предоставяне на проектантски услуги* или фиксирането на ценови ставки при одиторските услуги) противоречи от една страна на българското законодателство в лицето на Закона за защита на конкуренцията (чл. 9, ал. 1), който **забранява пряко или косвено определяне на цени в страната**. От друга страна противоречи и на един от основополагащите принципи в Договора за създаване на Европейска общност - **свобода за предоставяне на услуги**.

Според мотивите на съсловните организации чрез наличието на минимални цени се цели да се гарантира качеството на предоставяните услуги. Този аргумент обаче е теоретически невалиден и няма връзка с действителността. Качеството на услугата се гарантира с наличието на **свободна конкуренция**, при която по-добрите архитекти, инженери и пр. привличат повече клиенти, а лошото качество се наказва с отдръпване на клиентите или съответно - с по-ниска цена на услугата. Цената на всяка стока и услуга в пазарната икономика зависи от търсенето и предлагането - не от себестойността, нито от нечий представи за “справедливо” възнаграждение.

Според Милтън Фридман свободно определяните цени от пазара изпълняват три основни функции:

- 1) предават информация
- 2) предлагат стимули за най-ефективно оползотворяване на ресурсите в икономиката на базата на предадената информация
- 3) определят кой какво количество от продукта получава и разпределя дохода между пазарните участници.

Следователно, когато цените не се определят свободно, тези функции не се изпълняват в пълна степен, което изкривява пазарните сили и пречи на развитието на пазара. Минималните цени имат следните ефекти за икономиката:

- ограничават свободната конкуренция и изкривяват предаваната информация
- служат за „координация” между упражняващите професията и водят до картелизиране на гилдията
- оскъпяват определени услуги
- не насърчават въвеждането на нови технологии,
- не насърчават придобиването на допълнителна квалификация
- не насърчават предприемчивостта
- водят до свръхпредлагане на пазара в някои случаи
- водят до появата на сив пазар
- предоставят голяма власт в ръцете на съсловните организации, които фиксират тяхното равнище и могат да влияят директно върху пазара.

Водещият мотив при определянето на минимални цени при свободните професии е печалбата на заинтересованите страни от гилдията. Това нямаше да е лошо, но когато се използват непазарни методи за постигане на печалба, това ощетява най-вече потребителите.

Получаването на привилегии е вид монополно положение, което може да бъде създадено единствено с ролята на държавата. Привилегиите опорочават стимулите, които действат на пазара, а именно - увеличаване на качеството и намаляване на цената на услугите в опитите за привличане на клиенти.

Каре 1

Съществуват множество примери, които показват колко вредни и неефикасни могат да бъдат ограниченията върху пазарното определяне на цените на стоките и услугите на пазара.

Например, в средата на миналия век авиационният сектор в САЩ е бил стриктно регулиран - цените на междуцатските полети са били определяни от специален комитет, като целта е била превозвачите да се конкурират според качеството на услугите, а не според цените. Тези регулации са довели до полупразни самолети и множество оплаквания от пътниците именно за качеството на услугите.

След дерегулацията на пазара след 1978 г. цените са намалели значително (с близо 30%), потребителите са се увеличили и не на последно място - безопасността на пътниците се е подобрила и техните оплаквания са намалели значително. Защото авиокомпаниите са имали стимулите да се конкурират и развият свободно и в крайна сметка, въпреки по-ниските цени, печалбите им са се увеличили.

През последните няколко десетилетия няколко страни-членки са премахнали фиксираните цени за свободните професии. През 70-те и 80-те например, **Великобритания** отменя фиксираните цени за архитектурните услуги и сделките с недвижими имоти. Във **Франция** са отменени фиксираните цени за някои правни услуги. В повечето страни-членки в момента няма фиксирани цени за счетоводители, инженери и архитекти. Данните показват, че отменянето на тези ограничения не е довело до негативни последици за потребителите или практикуващите тези професии.

Регулирането на цените от своя страна далеч не е единствената бариера пред развитието на конкуренцията при свободните професии. Ограниченията при достъпа до упражняване на професия (като членство в монополни сдружения, стаж, професионална квалификация и др.), забраните за реклама и правилата за вида, организацията и дейността на фирмите, които предлагат дадена услуга, също представляват грубо потъпкване на свободата на инициативата. Задължителното членство в определени съсловни организации, установено със закон, нарушава правото на сдружаване и създава на условия за монопол на тези организации чрез струпане на голяма дискреционна власт в техните ръце.

Ограничения за реклама

Забраните за реклама са често подкрепяни от браншови организации поради възприятието, че рекламата е неуместна за пазара на блага, базирани върху опит - *„липсата на информация за качеството може да доведе до чисто ценова конкуренция, която от своя страна влоши качеството“*. Емпиричните изследвания обаче показват точно обратната закономерност - **забраната за реклама на професионални услуги води до по-високи такси, а свободната реклама - до по-ниски такива.**

Според икономическата теория рекламата може да улесни конкуренцията чрез информиране на потребителите за различни продукти, което ще им позволи да

вземат по-добре информирани решения. Ограниченията за реклама следователно увеличават разходите за получаване на информация за различни продукти, което прави по-трудно за потребителите да търсят качеството и цената, които отговарят най-добре на техните нужди. Рекламата и по-специално сравнителната реклама могат да бъдат решаващ конкурентен инструмент за въвеждане на нови фирми на пазара, както и за съществуващите фирми да започнат нови продукти. Ограниченията за реклама от друга страна са изцяло в интерес на съществуващите участници на пазара, защото могат да попречат на усилията на новонавлизащите лица да се представят на потенциалните клиенти на пазара и да представят дейността си.

Съществува все по-голям брой емпирични доказателства за отрицателните последици от наличието на ограничения на рекламата на услугите на свободните професии. Подобни ограничения не са решение на наличието на непълна или асиметрична информация. Нещо повече, обективната реклама действително помага на потребителите да имат по-информиран избор според направените проучвания³.

Според становище на КЗК⁴ наличието на нормативно установени ограничения в България във връзка със сравнителните, подвеждащите, заблуждаващите и уронващите престижа реклами и рекламни съобщения в Закона за защита на конкуренцията и Закона за защита на потребителите дават достатъчно гаранции както в полза на конкурентите, така и в полза на потребителя. С други думи, правилата за реклама са достатъчно регулирани и не е необходимо тя да бъде забранявана изрично.

През последните две десетилетия редица държави-членки са облекчили рекламните ограничения за свободните професии. През 1970-те г. например рекламните ограничения за правни и счетоводни професии са били премахнати във Великобритания. През 1990-те години ограничителните правила за реклама за правните, счетоводни и архитектурни професии са били премахнати в Дания. През последните години в Германия също са облекчили строгите забрани за реклама на свободните професии.

Ограничения относно бизнес структурата

Традиционните мотиви за наличието на ограничения относно бизнес структурата (например ограничения по отношение на собствеността, задължение за упражняване на дейността под определена форма или наличието на ограничения по отношение на създаване на клонове или търговски дружества) целят предотвратяване на конфликт на интереси; избягване на опасност от непрофесионално поведение при оказване на допълнителни услуги, несвързани с основната дейност на практикуващия дадена свободна професия; гарантиране на независимост на практикуващите.

³ Research on advertising restrictions in the legal profession, for example, is summarised by Stephen, F.H. and J.H. Love, 'Regulation of the Legal Profession', in B. Bouckaert and G. De Geest (eds) Encyclopedia of Law and Economics, Volume III: The Regulation of Contracts, Cheltenham, 2000, p.987-1017.

⁴ Решение № 1123 от 18.12.2007 г.

В действителност емпиричните данни не потвърждават тезата, че чрез ограничения върху бизнес структурата се защитават икономическите интереси на потребителите. Налаганите ограничения върху бизнес структурата могат да имат отрицателен икономически ефект, ако пречат на доставчиците на услуги да развиват нови продукти или рентабилни бизнес модели.

Например, ако разпоредбите не позволяват (или затрудняват) бизнес партньорството между адвокати и счетоводители за предоставяне на интегрирани правни и счетоводни консултации по данъчни въпроси или пречат на развитието на „едно гише“ за професионални услуги, тогава тези регулации имат отрицателно въздействие за потребителите и за част от доставчиците. Някои регулации като забрана за създаване на търговско дружество също могат да затруднят достъпа до финансиране от капиталовите или финансови пазари и по този начин да възпрепятстват навлизането в професията или разширяването на бизнес дейността.

Според становището на Европейската комисия ограниченията по отношение на бизнес структурата са малко оправдани в случаите, когато те ограничават възможностите за сътрудничество между членовете на една и съща професия, защото подобно партньорство не застрашава независимостта на професионалистите или етичните стандарти. Например, сътрудничеството между инженери и архитекти не се ограничава по никакъв начин в повечето страни-членки и това не компрометира професионализма на предоставяните услуги.

МЕТОДОЛОГИЯ

Методологията на настоящото изследване е базирана на доклада на Патерсън, Финк, Огус „Икономически ефекти от регулирането в областта на свободните професии в различни страни-членки”⁵ по поръчка на Европейската комисия от 2003 г.

Първо, измерили сме степента на регулациите за разгледаните четири свободни професии в България чрез унифициран регулаторен индекс (виж Приложение 1).

Второ, сравнили сме степента на регулации за тези професии в България спрямо други страни-членки на ЕС. Този индекс е съставен от два под-индекса:

1. Индекс на регулации за навлизане в професията, и
2. Индекс за регулиране на дейността.

При сравнение на степента на регулации в България спрямо другите ЕС страни-членки правим уговорката, че техните резултати са валидни за 2003 г. Може да се каже, че след тази година като цяло общата тенденция в Общността е към дерегулиране на професиите, с акцент към облекчаване на административната тежест в страните и премахване на ненужните регулаторни режими. Следователно, мястото на България по степен и строгост на регулациите спрямо страните-членки на ЕС вероятно е подценено в голяма част от случаите, но дори и с тази уговорка, тази своеобразна класация може да ни послужи като ориентир къде се намираме спрямо другите икономики от гледна точка на регулаторния дизайн и какъв е пътят, по който трябва да тръгнем.

В таблицата по-долу са представени мерките и реформите, които са предприели страните-членки през 2004 и 2005 г. в посока облекчаване на регулациите на свободните професии.

Най-голям напредък е отбелязан в страните със структурирана програма за регулаторна реформа и стартирали инициативи за по-добро управление - Дания, Холандия и Великобритания. Тези страни се характеризират и с едни от най-малките ограничения и регулации. Освен това е важно да се отбележи, че в тези страни е налице тясно партньорство между публичните институции и националните органи за защита на конкуренцията и често съществените реформи в даден сектор са предшествани от по-задълбочен анализ на съществуващите ограничения от органа за защита на конкуренцията.

⁵ Iain Paterson, Marcel Fink, Anthony Ogus et. al., “Economic impact of regulation in the field of liberal professions in different Member States”, *Institute for Advanced Studies, Wien, Study for the European Commission, DG Competition, January 2003*

Таблица 1: Реформи в страните-членки през 2004 и 2005 г. за облекчаване на регулациите на свободните професии

Предприети мерки	Страни-членки
Не са предприети никакви действия	Чехия, Кипър, Финландия, Гърция, Малта, Испания, Швеция
Минимални реформи	Австрия, Естония, Унгария, Латвия, Словения, Португалия
Започнато е задълбочено проучване	Белгия, Италия, Люксембург, Полша
Започнато е задълбочено проучване и са осъществени някои минимални реформи	Франция, Германия, Ирландия, Литва, Словакия
Значими структурни реформи	Дания, Холандия, Великобритания

Източник: European Commission, "Follow-up to the Report on Competition in Professional Services", COM(2004) 83 of 9 February 2004

Индексът на регулациите за навлизане в професията обхваща следните изисквания за упражняване на дадената професия:

- брой услуги, върху които професията има ексклузивни права (напр. продаване на лекарства в аптеките, одитиране и заверяване на счетоводни отчети от експерт-счетоводители и пр.)
- изисквания за образование, стаж, полагане на професионални изпити
- правила за начина на навлизане в професията и ограничения върху броя на практикуващите

Индексът за регулиране на дейността обхваща следните изисквания при упражняване на дадената професия:

- ограничения върху цените на услугите (чрез определяне на минимални или максимални тарифи и такси или други референтни стойности на цените, регулации при ценообразуването и пр.)
- регулации, свързани с рекламата на услугите и продуктите
- регулации, свързани с местоположението на предлаганите услуги/стоки
- регулации, свързани с формата на бизнеса при упражняване на професията и сдружаването между практикуващите една и съща или различни професии.

РЕГУЛАЦИИ НА СВОБОДНИТЕ ПРОФЕСИИ

(обобщение)

Регулации	Одитори	Архитекти	Инженери	Фармацевти	Ефекти
Регулации за навлизане в професията					
Изключителни права	✓	✓	✓	✓	<ul style="list-style-type: none"> • намалява броят на участниците на пазара • по-малко конкуренция • по-ниска продуктивност • по-високи цени
Образование, стаж, изпити	✓	✓	✓	✓	
Регулации на дейността					
Цени на услугите	✓	✓	✓	✓	<ul style="list-style-type: none"> • ограничава свободната конкуренция и изкривяване на предаваната информация • „координация” между упражняващите професията • картелизира гилдията • оскъпява услугите • ограничава въвеждането на нови технологии, допълнителната квалификация и предприемчивостта • поява на сив пазар • власт в ръцете на браншовите организации (Камарите), които чрез фиксиране на равнището на цената могат да влияят директно върху пазара
Реклама	✓	-	-	✓	<ul style="list-style-type: none"> • влошава на съотношението цена/качество (по-високи цени - по-ниско качество) • ниска информираност на потребителите • бариера пред новонавлизащите лица, които искат да популяризират продукта си
Форма на бизнеса	✓	-	-	✓	<ul style="list-style-type: none"> • пречка за развитието на нови продукти и рентабилни бизнес модели (като икономии от мащаба) • затруднен достъп до финансиране от капиталовите или финансовите пазари • възпрепятства навлизането в професията • ограничава разширяването на бизнес дейността

I. ОДИТОРИ

Дейността на одиторите в България е регламентирана в:

1. Закона за счетоводството,
2. Закона за независимия финансов одит (ЗНФО),
3. Закона за юридическите лица с нестопанска цел (ЗЮЛНЦ),
4. Устава на Института на дипломираните експерт-счетоводители и
5. Професионално-етичния кодекс на експерт-счетоводителите.

Професионалната организация на одиторите в България е Институтът на дипломираните експерт-счетоводители (ИДЕС), създаден на основание ЗНФО като юридическо лице на самостоятелна издръжка. Съгласно закона целта на Института е да организира, ръководи и регулира дейността на своите членове и упражняването на професията в интерес на обществото като независима и саморегулираща се национална професионална институция.

Към 31.12.2008 г. броят на одиторите, вписани в Регистъра на Института на дипломираните експерт-счетоводители в България /ИДЕС/, е 614.

Регулации за навлизане в професията

(Как се става одитор)

Нормативните актове, с които се регулира професията на одиторите в България, поставят много високи изисквания за придобиване на правоспособност и навлизане в професията на дипломираните експерт-счетоводители.

Становище на Комисията за защита на конкуренцията (КЗК) относно регулациите на дейността на счетоводителите и одиторите и съответствието им със Закона за защита на конкуренцията (ЗЗК) посочва, че **сред основните ограничения на конкуренцията в областта на свободните професии фигурират бариерите за навлизане на нови участници на пазара**. Тези бариери обикновено са свързани с изисквания за придобита образователна степен и професионален стаж (т.нар. качествени ограничения).

В много случаи бариерите за навлизане на пазара се съчетават с наличие на изключителни права за извършване на определени услуги. Заключение на КЗК е, че *„качествените ограничения водят до намаляване броя на участниците на пазара и сами по себе си не гарантират задължително доброто качество на извършваната услуга”*.

Ето и конкретните ограничения:

- 1) **Изключителни права.** Регистрираните одитори имат изключителното право да извършват независим финансов одит на финансовите отчети на предприятията (чл. 31 от ЗНФО).

По своята същност изключителното право представлява качествено ограничение на конкуренцията, което го прави бариера за навлизане в професията и анти-конкурентно ограничение.

- 2) **Изискване на висше образование и професионален стаж** (в зависимост от образованието - от 4 до 10 години) в областта на счетоводството, вътрешния, външния одит и финансовата инспекция (напр. орган на Националната агенция за приходите) и/или като преподавател в областта на счетоводството, контрола и финансите (чл. 16 от ЗНФО).

На практика това означава, че освен придобитото образование е необходим и допълнителен стаж, т.е. висшето образование не се възприема като достатъчно за успешното упражняване на дейността. Това автоматично означава, че желаещите да станат одитори задължително трябва да „чиракуват“ поне 4 години.

- 3) **Полагане на изпити**, организирани и провеждани от ИДЕС. Според чл. 17 от ЗНФО всеки кандидат за придобиване на правоспособност за одитор трябва да е положил **12 изпита** в различни области по време на придобиване на висшето си образование. Когато кандидатът за дипломиран експерт-счетоводител не е положил изпит в някоя от областите, изпитите в тези области се организират от ИДЕС. Към настоящия момент за провеждането на един изпит кандидатът трябва да плати по сметката на ИДЕС сума в размер на 50 лв. с ДДС.

Следващата стъпка е полагане на **четири професионални изпита** (счетоводство, търговско право, независим финансов одит и данъчно и осигурително право) пред ИДЕС, който определя последователността, периодичността, начина на провеждане и системата на оценка на знанията за упражняване на професията на регистриран одитор. Цената за провеждането на всеки един от изпитите е 300 лв. с ДДС. След успешно полагане на всички изпити кандидатът придобива диплома за дипломиран експерт-счетоводител. Дипломираните експерт-счетоводители придобиват право да подписват одиторски доклади с мнение върху финансови отчети след една година професионален стаж в специализирано одиторско предприятие или в предприятие на регистриран одитор и след вписването им в регистъра на регистрираните одитори (чл. 20 от ЗНФО).

- 4) **Регистриране и членство в ИДЕС.** Регистрирането е свързано със заплащане на първоначална вноска, а членството - с годишен членски внос, определени от Управителния съвет на ИДЕС. Към момента първоначалната вноска е 100 лв., а членската вноска - 250 лв. По проста сметка това означава, че само за миналата година по сметката на ИДЕС са преведени 153 500 лв. от годишни членски вноски. При закъснение на плащането одиторът се отписва от Регистъра и има право отново да кандидатства след

шест месеца, като отново внася първоначална вноска (чл. 8 от Устава на ИДЕС).

Отново в становище на КЗК се посочва, че *„делегирането на широк кръг правомощия единствено и само в рамките на един професионален орган води до създаване на предпоставки за монопол на пазара и зависимост на одиторите и кандидат-одиторите от съответната организация.“*

Регулации на дейността

(Как работи одиторът)

1) Спазва определени минимални цени

Чл. 6, т. 13 от Устава на ИДЕС гласи: *Функциите на ИДЕС са да: ... 13. Разработва и периодично актуализира минимални цени на одиторските услуги, които се публикуват в изданията на ИДЕС.*

От една страна чл. 9, ал. 1 от Закона за защита на конкуренцията забранява прякото или косвено определяне на цени, а от друга, според ЕК могат да бъдат приложени други механизми за защита, които в по-малка степен водят до ограничаване на конкуренция.

С решение на Управителния съвет от 08.11.1999 г. на ИДЕС се **утвърждава минимална часова цена** за проверка и заверка на годишен счетоводен отчет в размер на 20 лв., както и критериите за минимален брой часове за проверка и заверка на счетоводни отчети.

КЗК изрично посочва, че фиксирането на минимални цени е сред най-тежките нарушения на конкуренцията. В доклад за професионалните услуги от 2005 г.

Европейската комисия пък посочва, че вследствие на установяването на препоръчителни или фиксирани цени се позволява на всички участници на пазара да предвидят с голяма сигурност ценовата политика на техните конкуренти, което снижава степента на конкурентност между тях. Също така, възниква и опасността от въвеждане в заблуждение на потребителите относно цените като едновременно с това не се гарантира по никакъв начин качеството на услугите. В допълнение, определянето на задължително необходимо време за извършване на одиторската услуга не позволява *един по-бързо и ефективно работещ одитор да свърши работата си за по-кратко време и да отрази това в цената за клиента (КЗК).*

2) Ограничен е да се рекламира

В Професионално-етичния кодекс на експерт-счетоводителите е записано: *„недопустимо е публично да се посочват цени, а също така и сравняването им с тези на други колеги“*. Ограничаването на рекламата може и да се разглежда като бариера за навлизане на пазара, тъй като тя действа в интерес

само на съществуващите и утвърдени участници на пазара и ограничава новонавлизащите лица, в стремежа им да се установят и да привлекат клиенти.

3) Други регулации на дейността:

3.1.) Задължително се отчита пред ИДЕС

Чл. 33, т. 8 от ЗНФО предвижда задължение на регистрирания одитор да отчита дейността си пред ИДЕС по утвърден от него ред. Не е ясно защо, нито пък за какво се използва тази отчетност, да не говорим за ефектите от това изискване.

3.2.) Участва в специализирано одиторско предприятие

Съгласно чл. 23 от ЗНФО изключителните права за упражняване на професията на дипломиран експерт-счетоводител се упражняват пряко, чрез предприятие на дипломиран експерт-счетоводител или чрез участие в специализирано одиторско предприятие. Регистрираните одитори могат да участват само в едно специализирано одиторско предприятие (чл. 28а ЗНФО). Това е чисто ограничение върху бизнес структурата.

3.3.) Постоянно поддържа професионалната си квалификация

Според чл. 10 от Устава на ИДЕС одиторите са длъжни да поддържат постоянно професионалната си квалификация, като за целта отделят **не по-малко от 40 часа годишно**. На пръв поглед това изискване звучи логично, тъй като всеки човек би искал да е обслужван от високо компетентен специалист, но е много спорно дали това трябва да е записано изрично и с определен минимум. Често, това е по-скоро тежест и не води до целените ефекти.

3.4.) Има елипсовиден печат

ЗНФО определя, че печатът на регистриран одитор е с елипсовидна форма. Върху него са изписани името, фамилията и номерът на регистрирания одитор в регистъра на регистрираните одитори на ИДЕС. Ненужна регулация, която е ярък пример как една регулация може да се изроди в ненужни подробности.

Общото впечатление от прегледа на ограниченията за одиторите е, че съсловната организация използва ефективно всички позволени възможности да налага редица ограничения, някои от тях напълно излишни, а други с добри намерения, но с неподходяща форма, като крайният резултат е „държава в държава“.

Къде е България по степен на регулиране на одиторите?

На таблицата по-долу е представен резултатът на България относно тежестта на регулиране на одиторската професия, съпоставен с резултатите в 15 други европейски държави.

България се нарежда на първо място (и то със голяма преднина) сред извадката с най-сериозно регулиране на дейността на одиторите.

Регулациите за навлизане в професията в България са оценени с 4,2 точки при средно 3,1 т. в другите страни, а регулациите на дейността - с 3 точки при средно 1,4 т. в останалите 14 европейски държави (скалата е от 0 до 6, като 6 отговаря на най-висока степен на регулация). Другите страни от топ 5 по тежки регулации са Белгия, Австрия, Германия и Франция.

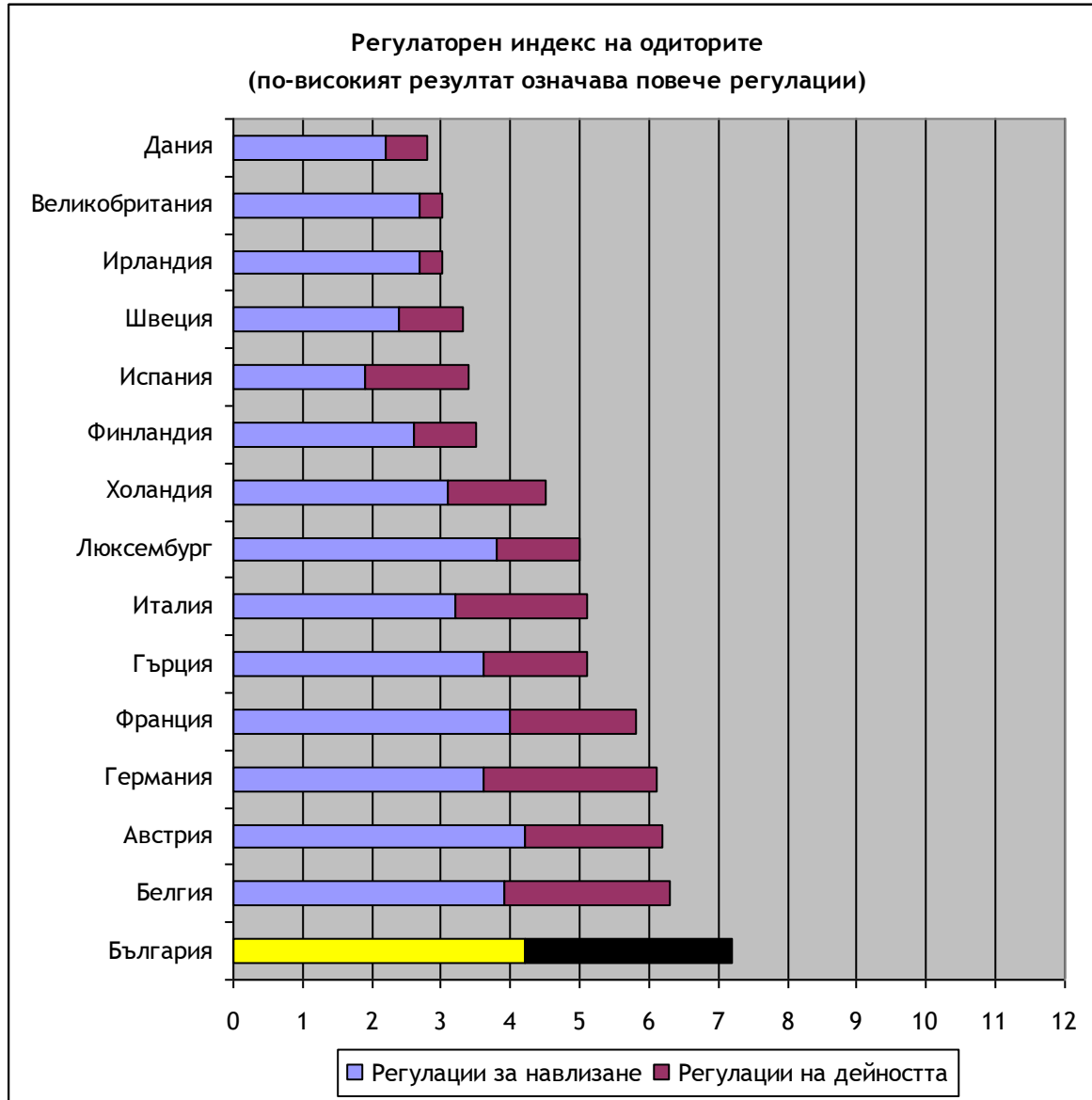
Най-свободни да работят са одиторите в Дания, Великобритания и Ирландия с резултат повече от два пъти и половина по-нисък от този на България.

Таблица 2: Регулаторен индекс на одиторите

	Регулации за навлизане в професията	Регулации на дейността	Общо	Място
България	4,2	3,0	7,2	1
Белгия	3,9	2,4	6,3	2
Австрия	4,2	2,0	6,2	3
Германия	3,6	2,5	6,1	4
Франция	4,0	1,8	5,8	5
Гърция	3,6	1,5	5,1	6
Италия	3,2	1,9	5,1	6
Люксембург	3,8	1,2	5	8
Холандия	3,1	1,4	4,5	9
Финландия	2,6	0,9	3,5	10
Испания	1,9	1,5	3,4	11
Швеция	2,4	0,9	3,3	12
Ирландия	2,7	0,3	3,0	13
Великобритания	2,7	0,3	3,0	13
Дания	2,2	0,6	2,8	15

Източник: Патерсън, Финк, Огус et al (2003). и изчисления на ИПИ

Графика 1: Степен на регулиране на одиторите

Източник: Патерсън, Финк, Огус et al (2003) и изчисления на ИПИ

Практики от ЕС и примери за алтернативи

В държави като Ирландия, Испания, Дания, Великобритания и Швеция нивото на регулация е много по-ниско в сравнение с нивото на регулации в България, но това не води до порочни практики или ниско качество на услугите, нито застрашава интереса на потребителите. Дори напротив, изследванията показват, че колкото по-малки са регулациите в сектора, толкова по-благоприятно е това за потребителите. Почти във всички страни-членки на ЕС одиторите функционират

ефективно без ограничения относно бизнес структурата. В повечето страни от ЕС не съществува задължителна система на цени.

Дания

Дания се характеризира със сравнително малко регулации на одиторската и счетоводната дейност. Там също, както в повечето държави се изисква образование и стаж, но те са с по-кратки срокове - съответно 4 и 2 години. В Дания кандидат-одиторите не трябва да полагат задължителен професионален изпит, за да практикуват професията си.

В Дания членството в професионална организация не е задължително.

Холандия

Холандия попада в групата на страните със средно ниво на регулиране. Регулациите за навлизане в одиторската професия обхващат изискване за висше образование и полагане на един професионален изпит.

Цените на одиторските услуги се определят на базата на свободно договаряне и по никакъв начин не са регламентирани.

Не съществуват и ограничения за рекламиране на предлаганите услуги, какво и ограничения на формата на сдружаване. Останалите регулации също не са прекалено ограничителни и позволяват в голяма степен свободна конкуренция.

II. АРХИТЕКТИ

Законът за камарите на архитектите и инженерите в инвестиционното проектиране (ЗКАИИП) дефинира:

- √ устройството, организацията и дейността на професионалните организации на архитектите и инженерите в инвестиционното проектиране,
- √ условията за упражняване на професията,
- √ методиката за определяне на размера на възнагражденията за предоставяне на проектантски услуги в устройственото планиране и в инвестиционното проектиране,
- √ отговорността за нарушаване на професионалните задължения и професионалната етика,
- √ условията и реда за придобиване на специална проектантска правоспособност.

В България регулациите за навлизане и последващо осъществяване на дейност на пазара на услуги в областта на инвестиционното проектиране са едни от най-строгите в целия ЕС.

Регулации за навлизане в професията

(Как се става архитект)

Регулации и ограничения, свързани с образователно-квалификационната степен и признат задължителен стаж

- √ ЗКАИИП казва, че за придобиване на пълна проектантска правоспособност на лица с **образователно-квалификационна степен „магистър” е необходимо две години стаж**, като служители по трудов договор с проектант с пълна проектантска правоспособност или **четири години като проектанти на свободна практика или като служители по служебно правоотношение или по трудово правоотношение**(Чл. 7 от ЗКАИИП ⁶).

⁶ ЗКАИИП, Чл. 7 (5) Проектантите с ограничена проектантска правоспособност могат да придобият пълна проектантска правоспособност, ако имат стаж по специалността: 1. (изм., ДВ, бр. 28 от 2009 г.) две години като служители по трудов договор с проектант с пълна проектантска правоспособност, или 2. четири години като проектанти на свободна практика или като служители по служебно правоотношение или по трудово правоотношение на основен трудов договор на длъжност, за която се изисква съответното образование

В допълнение на това законодателят изрично посочва, че лицата с **образователно-квалификационна степен бакалавър**, които имат **не по-малко от 4 години стаж** по специалността, могат да придобият **ограничена проектантска правоспособност** и да предоставят проектантски услуги в областта на устройственото планиране и инвестиционното проектиране за изработване на проекти на съответните части от проектната документация, след вписването им в регистъра на проектантите с ограничена проектантска правоспособност в съответната камара.

- Проектантите с ограничена проектантска правоспособност имат строги количествени ограничения за обхвата и спецификата на предоставяните проектантски услуги в областта на устройственото планиране, инвестиционното проектиране и за изработване на проекти на съответните части от проектната документация (Чл. 7, ал.(3) от ЗКАИИП)

√ Членство в съсловна организация

Членството в Камарата на архитектите е задължително за архитектите с пълна проектантска правоспособност (Чл. 9 от ЗКАИИП⁷),

Регулации на дейността

(Как работят архитектите)

Освен изброените основни регулации, свързани с навлизането в професията на архитекти, съществуват и такива, свързани с последващото осъществяването на дейността. Основните от тях са следните:

1) Регулации на цените на услугите

- Цените на предоставяните услуги от архитектите се определят на базата на **изработена специална методика** (Чл. 29 ал.(1), (2) от ЗКАИИП⁸), като **договореното възнаграждение не може да бъде по-ниско от себестойността (определена по методиката) на извършената проектантска услуга**, като в следствие на това ...

⁷ ЗКАИИП, Чл. 9. (Изм., ДВ, бр. 28 от 2009 г.) (1) Архитектите, ландшафтните архитекти и урбанистите, които имат пълна проектантска правоспособност, задължително членуват в Камарата на архитектите. (2) Инженерите, които имат пълна проектантска правоспособност, задължително членуват в Камарата на инженерите в инвестиционното проектиране.

⁸ ЗКАИИП, Чл. 29. (Изм., ДВ, бр. 79 от 2006 г.) (1) (Доп., ДВ, бр. 28 от 2009 г.) Архитектите, ландшафтните архитекти, урбанистите и инженерите - регистрирани в съответната камара, получават възнаграждение за предоставяне на проектантски услуги, определено в писмен договор с възложителя на проектантска услуга, въз основа на свободно договаряне. (2) Договореното възнаграждение по ал. 1 не може да бъде по-ниско от себестойността на извършената проектантска услуга, с изключение на проекти за молитвени домове и за лица в неравностойно положение.

- всеки които е нарушил разпоредбите, записани в закона, подлежи на санкции от страна на камарата (Чл. 32, ал.(1) от ЗКАИИП⁹)

2) Ограничение за навлизане в професия, свързано с извършването на паралелна дейност за конкретен обект

Законодателят изрично казва, че едно и също лице не може да участва в процеса на строителството едновременно като проектант и строител (Чл. 7, ал.(9)).¹⁰

3) Регулация, свързана с регистрацията на договори

Чл. 29, ал. (3) от ЗКАИИП задължава всички сключени договори за изработване на устройствени схеми и планове и за инвестиционно проектиране на обекти от 1-ва до 4-та (по смисъл от чл. 137, т. 1 - 4 от Закона за устройство на територията) да бъдат регистрирани в камарата.

По своята същност това изрично изискване води до два основни проблема:

- 1) увеличава административното бреме пред бизнеса и
 - 2) нарушава основополагащите принципи на договорното начало. Логично, наличието на подобно изискване е пряко свързано и с възможността за мониторинг на коректното спазване на методологията за ценообразуване в бранша (т.е. на минималните цени) и възможността за достъп до специфична информация, която в даден момент/случай би могла да бъде полезна на различни групи по интереси за постигане на специфични цели.
- ## 4) Законът не въвежда строго специфични регулации, свързани с юридическата структура на бизнеса в сектора, но въпреки това съществува ограничение, забраняващо на проектантски бюра на проектанти на свободна практика, които имат ограничена проектантска правоспособност, да назначават проектанти с пълна проектантска правоспособност.

⁹ ЗКАИИП, Чл. 32. (Изм., ДВ, бр. 79 от 2006 г.) Дисциплинарно нарушение е виновното неизпълнение на задълженията по този закон, устава на съответната камара и професионалния кодекс, решенията на управителния съвет и общото събрание, както и:

(1). предоставяне на проектантски услуги на цени, по-ниски от себестойността им;

¹⁰ ЗКАИИП, Чл. 7 ал. (9) (Нова, ДВ, бр. 28 от 2009 г.) Едно и също лице не може да участва в процеса на строителството едновременно като проектант и строител

Къде е България по степен на регулациите?

Барьерите за навлизане в професията и последващо упражняване на дейността в голяма част от европейските страни са различни за всяка една от тях, но най-общо съществуват два вида страни:

- а) едни, в които професията на архитектите е **строго регулирана** като Италия, Люксембург, Австрия, Франция, Испания, Австрия, Белгия, и
- б) страни, в които професията е **ниско регулирана** или въобще не е регулирана като Дания, Финландия, Швеция, Великобритания и др.

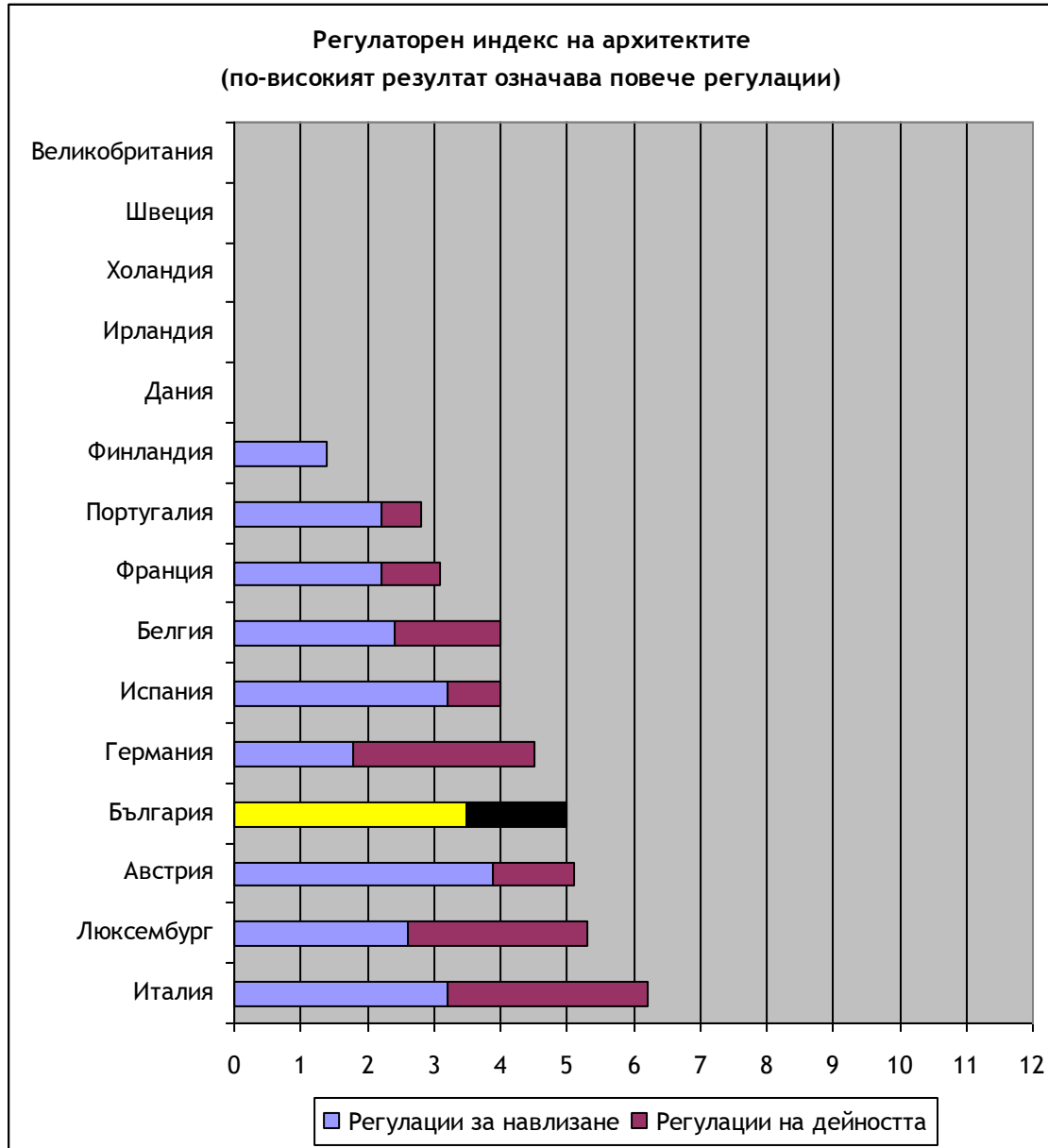
България се намира на четвърто място, т.е. попада в първата половина от страните с висока регулация от общо петнадесет изследвани страни според методологията, използвана от Патерсън, Финк, Огус (2003) за измерване на степента на регулиране на професията.

Таблица 3: Регулаторен индекс на архитектите

	Място	Общо	Регулации за навлизане в професията	Регулации на дейността
Италия	1	6,2	3,2	3
Люксембург	2	5,3	2,6	2,7
Австрия	3	5,1	3,9	1,2
България	4	5,0	3,5	1,5
Германия	5	4,5	1,8	2,7
Испания	6	4,0	3,2	0,8
Белгия	7	3,9	2,4	2
Франция	8	3,1	2,2	0,9
Португалия	9	2,8	2,2	0,6
Финландия	10	1,4	1,4	0
Дания	11	0	0	0
Ирландия	11	0	0	0
Холандия	11	0	0	0
Швеция	11	0	0	0
Великобритания	11	0	0	0

Източник: Патерсън, Финк, Огус et al (2003) и изчисления на ИПИ

Графика 2: Регулаторен индекс на архитектите

Източник: Патерсън, Финк, Огус et al (2003) и изчисления на ИПИ

Практики от ЕС и примери за алтернативи

Показателен е фактът, че в почти всички страни-членки на ЕС архитектите и проектантите осъществяват ефективно своята дейност без минимални или фиксирани цени. Само в три страни-членки на ЕС се прилагат минимални цени на услугите, предоставяни от архитекти и проектанти: Кипър (само за публични проекти), Италия (за специфични услуги, определени в закон) и Германия, където

има дискусии и сериозни съмнения доколко съществуването на минимални цени е в съответствие с правото на ЕС и по-конкретно с основната свобода за предоставяне на услуги (чл. 49 от ДЕО).

Дания

В Дания титлата „архитект” не е законово обвързана с наличието на регулации, свързани с лицензионен и/или регистрационен режим. Навлизането в професията на архитект е свободно.

Членуването в Датската асоциация на архитектите (Architects' Association of Denmark) не е задължително, а доброволно. Въпреки това, кандидатстването за членство е свързано с едно основно изискване - наличието на образователно-квалификационна степен, като най-общо тя трябва да отговаря на критериите на директива 85/384/ЕЕС за признаване на образованието в рамките на ЕС. Ако кандидатът за членство не покрива тези критерии, може да подаде молба за членство и на базата на доказване на професионални достижения и опит.

Великобритания

Великобритания е една от страните, които има доста по-облекчени регулации за навлизане и практикуване на професията архитект. Бордът за регистриране на архитектите (Architects Registration Board) е специализираната институция, която следи за регистрацията и изискванията за упражняване на професията архитект.

Основните изисквания за практикуване на професията са свързани с образователно-квалификационната степен и практически опит. Законодателството установява **известна гъвкавост** по отношение на начините за навлизане в професията архитект: 1) на базата на завършено висше образование и професионален опит от 2 години и 2) на базата на придобита степен и опит от друга страна-членка на ЕС (съгласно директива 85/384/ЕЕС) и 3) на базата на професионален опит и на успешно издържан специализиран изпит при Кралския институт на британските архитекти (Royal Institute of British Architects).

Във Великобритания няма специфични регулации, свързани с дейността на архитекта като изискване за регистрация на сключени договори, минимални цени на услугата, забрана за реклама, ограничения относно бизнес структурата и др.

Финландия

Финландия е една от страните, в които няма значителни регулации за архитектите и професията се практикува либерално, в буквалния смисъл на думата. Достъпът до професията е относително свободен. Архитектите не са задължени да членуват в професионална организация, за да могат да практикуват. Съществува и професионална организация, но членството в нея е свободно. Към момента около 85-90% от дипломираните архитекти са членове. Образователната степен може да бъде получена в няколко финландски университета, но има определен брой места и достъпът е много конкурентен. Обучението продължава пет години и има изискване за минимален стаж след приключване, за да се практикува.

Към момента не съществуват специфични регулации за цените на услугите на архитектите във Финландия. Няма минимални или максимални цени, всички цени на услугите се договарят между архитекта и клиента. **Няма регулации в сферата на рекламата за архитекти, както и за структурите на фирмите.**

Гореописаните страни са добър пример за това, че качеството и цената на услугите могат да бъдат определяни от пазарните механизми и така професията на архитектите може да стане още по-атрактивна, а посредством по-голямата конкуренция и качеството на услугата ще се повиши значително.

III. ИНЖЕНЕРИ В ИНВЕСТИЦИОННОТО ПРОЕКТИРАНЕ

Регулации за навлизане в професията

(Как се става инженер)

За да бъде законна една сграда, освен много други изисквания, тя трябва да бъде проектирана единствено от напълно правоспособен проектант. На практика, е забранен свободният избор на желаещите да строят, като се принуждават да ползват услугите на строителни инженери, което де факто дава на тази професия монополни права. В следващите параграфи ще разгледаме как са регулирани навлизането в професията „инженер в инвестиционното проектиране” и самата му дейност.

Преди да придобие пълна проектантска правоспособност един кандидат трябва да премине през следните етапа:

1. Трябва да има инженерно **образование** със степен магистър, или бакалавър с не по-малко от 4 години работен стаж (чл. 7, ал. 1 и 2 от Закона за Камарите на инженерите и архитектите в инвестиционното проектиране), като на този етап инженерите имат едва ограничена проектантска правоспособност.
2. Трябва да има **стаж от две години** като служител по трудов договор с проектант с пълна проектантска правоспособност (чл. 7, ал. 5) или четири години като проектант на свободна практика или като служител по служебно правоотношение или по трудово правоотношение на основен трудов договор на длъжност, за която се изисква съответното образование (ал. 6)
3. Трябва **задължително да членува** в Камарите на инженерите в инвестиционното проектиране (чл. 9, ал. 2)
4. Други изисквания, нямащи връзка с придобиването на знания за професията (вж. чл. 7, ал. 6)

Явно е, че дори един проектант без нужния ценз да бъде одобрен от инвеститор за работата по една сграда, той се сблъсква с редица външно наложени стандарти, изисквания и пречки, които пречат на осъществяване на евентуални сделки.

Реално погледнато, професията строителен инженер е привилегия, запазена за малцина, което ограничава конкуренцията, а с това и цените за крайния потребител се задържат високи, и стимулите за преследване на качество са отнети.

Законовите разпоредби неправомерно изземват функциите на механизма на свободната конкуренция за подбор на най-добрите и ефективни професионалисти.

Камара на инженерите в инвестиционното проектиране забранява всякаква практика извън него и регулира до голяма степен дейността на инженерите, дори след придобиване на необходимия ценз.

Регулации на дейността

1) Регулации на цените

Съгласно чл. 29, ал. 1 от ЗКАИИП инженерите получават възнаграждение, „определено в писмен договор с възложителя на проектантска услуга, въз основа на свободно договаряне”, което обаче **„не може да бъде по-ниско** от себестойността на извършената проектантска услуга” (ал. 2).

Съгласно чл. 6, т. 7 от ЗКАИИП, Камарата на инженерите в инвестиционното проектиране приема **„методика за определяне на размера на възнагражденията** за предоставяне на проектантски услуги”.

Така на практика определя препоръчителните цени на предлаганите услуги, а това са най-сериозните нарушения на принципите на пазарната икономика - свободното определяне на цени. Това е и факторът, който работи най-силно против интересите на потребителите на услугата.

2) Регулации за бизнес структурата на фирмите и техните функции

Строги регулации за структурата на инженерните фирми няма. Въпреки това има ограничение, забраняващо на проектантски бюра на проектанти на свободна практика, които имат ограничена проектантска правоспособност, да назначават проектанти с пълна проектантска правоспособност.

Друга регулация е задължението всички договори да се регистрират в Камарата.

Къде е България по степен на регулациите?

Таблица 4 показва позицията на България в Европейския съюз (15 страни-членки) спрямо тежестта на регулациите при практикуването на инженерната професия.

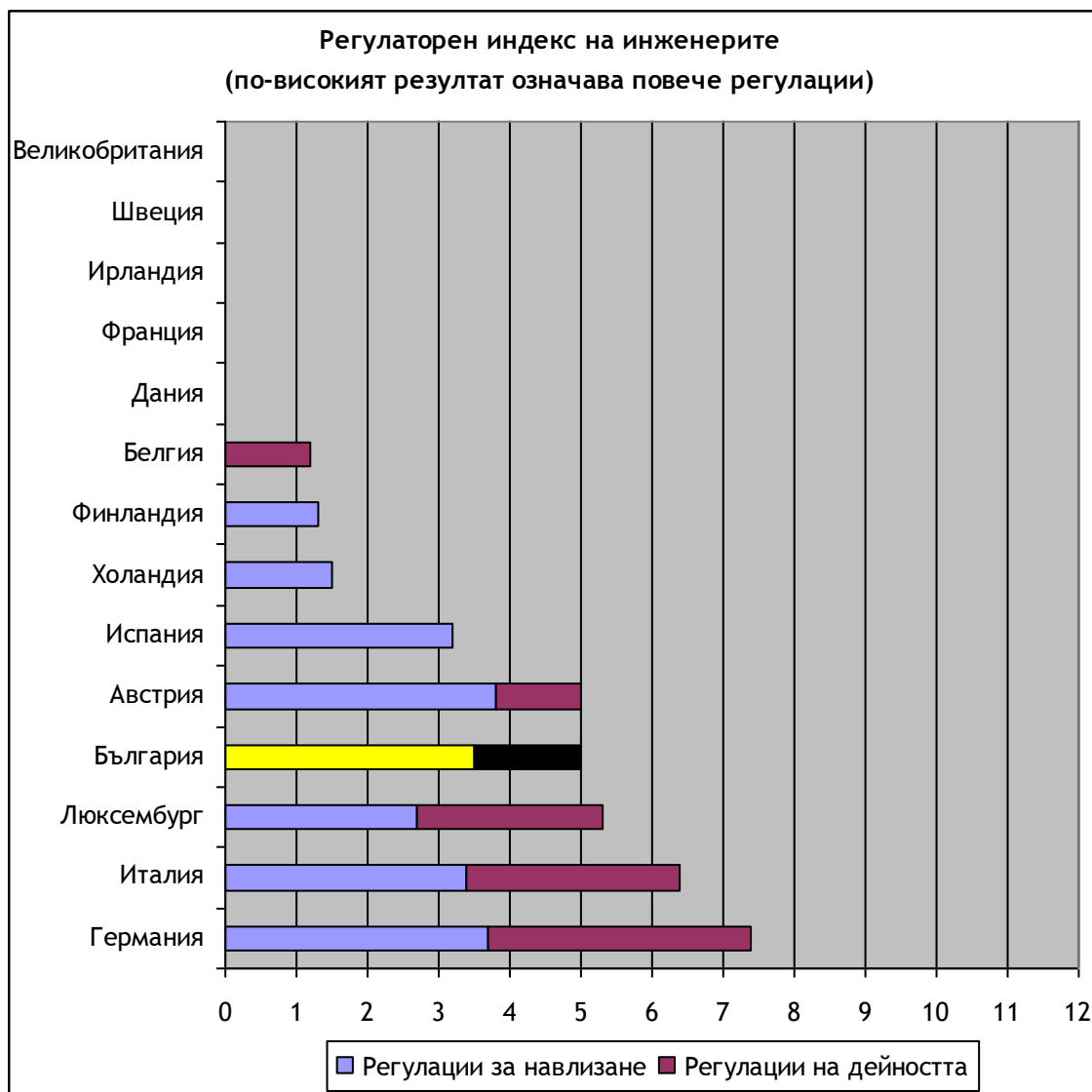
Таблица 4. Регулаторен индекс на инженерите

Страна	Място	Барииери за навлизане	Регулации на дейността	Общо
Германия	1	3.7	3.7	7.4
Италия	2	3.4	3	6.4
Люксембург	3	2.7	2.6	5.3
България	4	3.5	1.5	5.0
Австрия	4	3.8	1.2	5.0
Испания	6	3.2	0	3.2

Холандия	7	1.5	0	1.5
Финландия	8	1.3	0	1.3
Белгия	9	0	1.2	1.2
Дания	10	0	0	0
Франция	10	0	0	0
Ирландия	10	0	0	0
Швеция	10	0	0	0
Великобритания	10	0	0	0

Източник: Патерсън, Финк, Огус et al (2003) и изчисления на ИПИ.

Графика 2: Регулаторен индекс на инженерите

Източник: Патерсън, Финк, Огус et al (2003) и изчисления на ИПИ.

България дели 4-тото място по тежест на регулациите върху инженерната професия сред 15-те стари страни-членки на ЕС. Страните на последните 5 позиции са с нулев резултат поради либералната нормативна рамка.

Практики от ЕС и примери за алтернативи

За да може едно лице да започне да практикува инженерната професия във **Финландия**, то се нуждае единствено от техническо образование. Нито професионалният стаж, нито полагането на определен изпит, нито членството в браншовата организация са задължителни, за да има един инженер пълни професионални права. Веднъж придобили професията, финландските инженери могат свободно да договарят цените на услугите си, да се рекламират неограничено и да изградят структура на фирмите си по свой избор.

В **Швеция** е още по-лесно да се придобият правата за инженер и професията да се упражнява. Един кандидат може да практикува след придобиването само на инженерно образование, но професионален стаж и изпит не се изискват. Освен това инженерите нямат изключителни права над услугите, които предлагат. Определянето на цените на услугите се извършва напълно свободно, рекламата е позволена и няма никакви регулации върху местоположението на проектантските бюра, техните клонове и структура, както и сътрудничеството с други професии.

Заради високите си данъци и големия брой публични услуги, Финландия и Швеция имат репутацията на страни, където държавата играе голяма роля в икономиката. Прегледът на регулаторните режими за инженерната професия обаче показва не само, че за тези услуги страните са сред лидерите по дерегулация, но и че това тя не се отразява отрицателно на общественото благо. Това може да се осъществи и в България.

IV. ФАРМАЦЕВТИ

Дейността на фармацевтите в България е регламентирана основно в:

- Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина;
- Закона за съсловната организация на магистър-фармацевтите;
- Наредба №28 от 9 декември 2008 г. за устройството, реда и организацията на работата на аптеките и номенклатурата на лекарствените продукти;
- Правилник за организацията и дейността на висшия съвет по фармация;
- Правила за добра фармацевтична практика.

Членството във Българския фармацевтичен съюз (БФС) възниква с вписването в регистъра на регионалната фармацевтична колегия, на територията на която магистър-фармацевтът упражнява дейността си, а за магистър-фармацевт, който не упражнява професията си - по постоянен адрес.

Към 31.12.2008 г. фармацевтите в България, вписани в Регистъра на Българския фармацевтичен съюз са **5 438**.

Регулации за навлизане в професията (Как се става магистър-фармацевт)

Пазарът на фармацевтични услуги в България продължава да бъде сравнително строго регулиран.

1. Изключителни права

Търговията на дребно с лекарствени продукти се извършва **само в аптеки и дрогерии**, като лекарствените продукти с лекарско предписание се продават единствено в аптеки. Това на практика дава ексклузивни права за търговия на дребно с лекарствени продукти на аптеките и съответно на магистър-фармацевтите, които са управители на аптеките.

Право да открива аптека (*тоест да извършва търговия на дребно с лекарствени продукти*) има всеки (*физическо или юридическо лице, регистрирано като търговец*), но само при сключен трудов договор или договор за управление на аптеката с магистър-фармацевт, който има минимален стаж от **1 година** (*чл. 222 от Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина*) и е задължително член на Българския фармацевтичен съюз (*чл. 3 от Закона за съсловната организация на магистър-фармацевтите*).

На практика ръководителят на аптека е задължително магистър-фармацевт (*чл. 224 от Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина*).

Всички тези ограничения възпрепятстват сериозно конкуренцията при търговията на дребно с лекарствени продукти. Дори и да възприемем нуждата дадено лекарство да попада у клиента (потребителя) директно от ръцете на магистър-фармацевт, това не обосновава налагането на всякакви ограничения и изисквания. Напълно излишно е задължителното членство в Българския фармацевтичен съюз (БФС), което по никакъв начин не защитава потребителите и не подобрява качеството на услугата. Задължителното членство в БФС по-скоро защитава „статуквото” и е пречка през развитието на пазара.

2. Изискване за висше образование и професионален стаж

Лице без фармацевтично образование няма право да упражнява професията на магистър-фармацевт и съответно не може да бъде член на Българския фармацевтичен съюз. Фармацевтичното образование е с продължителност не по-малко от 5 години - за придобиване на образователно-квалификационна степен „магистър”. Към изискването за образование се прибавя и такова за стаж, като за управление на аптека се изисква минимум 1 година стаж.

3. Ограничаване на диверсификацията

На територията на България могат да бъдат откривани **не повече от четири аптеки** от едно юридическо или физическо лице (чл. 222 от Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина).

До средата на 2008 г. право да открие аптека имаше само магистър-фармацевт, който освен това беше задължен да работи в нея. Тези изисквания на практика постановяваха принципа „един фармацевт - една аптека”, който силно ограничаваше възможностите за навлизането на нови играчи на пазара. След намесата на Омбудсмана на Република България и последвалото решение на Конституционният съд (*Решение № 5 от 10 юли 2008 г. по к. д. № 2 от 2008 г.*) въпросната разпоредба беше обявена за противоконституционна. Ето част от съображенията на Конституционния съд:

„Конституционният съд след обсъждане на аргументите, изложени в искането на омбудсмана на републиката, както и съображенията, посочени в представените становища, за да се произнесе по същество, взе предвид следното:

Свободната стопанска инициатива (чл. 19, ал. 1 от Конституцията) като конституционен принцип, върху който се изгражда пазарното стопанство, е в основата на стопанския живот на страната. Тя е следствие от икономическата свобода, въведена за всички стопански субекти (граждани и юридически лица) в условията на децентрализирана национална икономика.

Няма съмнение, че след като разпоредбата на чл. 222, ал.1 ЗЛПХМ дава възможност да се извършва търговия на дребно с лекарствени продукти, като открие аптека само от магистър-фармацевт, регистриран по смисъла на Търговския закон като едноличен търговец или еднолично ООД, тя осуетява навлизането на нови участници на пазара на търговията на дребно с лекарствени продукти. Когато са ограничени правно-организационните форми, чрез които може да се извършва търговия на дребно с лекарствени продукти в хуманната медицина, се ограничава правото на свободна стопанска

инициатива. Ограниченият кръг от икономически субекти, които могат да извършват търговия с лекарства, противоречи на чл. 19, ал. 2 от Конституцията, който предписва на законодателя да създава и гарантира на всички граждани и юридически лица еднакви правни условия за стопанска дейност. Както всяка друга стопанска дейност, и продажбата на дребно на лекарствени продукти зависи от инициативата на отделните стопански субекти. Всеки гражданин и юридическо лице има правото свободно да избира каква търговска дейност да извършва. На тях обаче трябва да се предоставят еднакви правни условия за стопанска дейност. Това означава всеки един от правните субекти да може чрез избрана от него законоустановена правно-организационна форма да се занимава с такава дейност, когато пожелае.

Ограниченият кръг от стопански субекти, които могат да извършват търговия на дребно с лекарствени продукти, като откриват аптека по силата на чл. 222, ал. 1 ЗЛПХМ, противоречи на чл. 19, ал. 2 от Конституцията, защото “еднакви правни условия за стопанска дейност” означава равнопоставеност на всички икономически субекти и не е оправдано те от гледна точка за защита на общественото здраве и гарантирането на интересите на потребителите да бъдат ограничавани. Същевременно с това по законодателен ред трябва да се установи подходящ правен режим, който успешно да може да предотвратява всякаква злоупотреба с монополизма, нелоялната конкуренция и да защитава потребителя.

По тези съображения Конституционният съд прави извода, че разпоредбата на чл. 222, ал. 1 ЗЛПХМ противоречи на чл. 19, ал. 1 и 2 от Конституцията.”

Решението на Конституционният съд облекчи регулацията за навлизане на пазара, но в ограничен мащаб. Собственик на аптека вече може да бъде всеки (а не само фармацевт), но само при подписан договор с магистър-фармацевт. В същото време, едно лице може да открие до четири аптеки, което възпрепятства създаването на вериги и навлизането на такива от чужбина. Всъщност, така разписан законът, дава възможности за неговото заобикаляне чрез откриване на „прикрити” вериги от аптека, чрез свързани фирми или лица. Подобна практика би била в ущърб на потребителите.

Регулации на дейността

(Как работят магистър-фармацевтите)

1. Определяне на цени

Държавата играе сериозна роля при ценообразуването на лекарствените продукти. Държавата регулира цените на лекарствата, включени в позитивния лекарствен списък и заплащани с публични средства, в съответствие с най-ниските референтни цени от държавни членки. Също така държавата регулира цените на лекарствата, отпускани с лекарско предписание и определя максимални цени за

всички останали лекарства (чл. 258 от ЗЛПХМ). За да се регулират цените на лекарствата и да се дефинират лекарствата, които се включват в позитивния лекарствен списък, както и за да има повече прозрачност в тези процеси, са създадени Комисия по цените на лекарствените продукти, Комисия по позитивния лекарствен списък и Комисия по прозрачност - всички към Министерския съвет.

2. Ограничаване на рекламата

Рекламата на аптеките не е забранена, но е забранено рекламирането на търговската дейност на аптеката, свързана с цени, отстъпки, подаръци и други. Реклама на лекарствените продукти се допуска само за тези, за които е издадено разрешение за употреба по реда на ЗЛПХМ (чл.247а). В същото време пред населението се допуска реклама само на лекарствени продукти, които се отпускат без лекарско предписание (чл.247 от Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина). Съдържанието на рекламата също е строго регулирано, като следва да насочва само към правилната употреба на лекарствения продукт, без да съдържа подвеждаща информация. Рекламата не може да съдържа предложение и/или обещание за подарък и/или друга имуществена или неимуществена облага. Медицински специалист или лице, представящо се за медицински специалист, не може да извършва пряка или косвена реклама на лекарствени продукти в печатните и/или в електронните медии, както и в интернет.

3. Ограничаване на местоположението

За да упражнява професията си на територията на Република България, магистър-фармацевтът трябва да бъде вписан в регистъра на регионалната фармацевтична колегия, на територията на която се установява на работа. В закона няма строга регулация на местоположението на предлаганите услуги, тоест ограничение върху местоположението на аптеките. Все пак в *Наредба №28 от 9 декември 2008 г. за устройството, реда и организацията на работата на аптеките и номенклатурата на лекарствените продукти* е записано, че аптеки могат да се откриват в помещения със самостоятелен вход, разположени на първи надземен етаж, достъпни за посетителите и подходящи за извършване на съответните дейности.

В закона (чл.225 от Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина) също е записано, че в населено място, на чиято територия няма открита аптека, право да извършва търговия на дребно с лекарствени продукти има лице, което е сключило трудов договор или договор за управление на аптеката с помощник-фармацевт или с магистър-фармацевт с по-малко от една година трудов стаж. Това означава, че част от съществуващите ограничения за откриване на аптека са съзнателно премахнати за населените места, където все още няма такава.

Както посочихме и по-горе основна пречка пред развитието на пазара на фармацевтични услуги е ограничението на територията на България да могат да бъдат откривани не повече от четири аптеки от едно юридическо или физическо лице. Това възпрепятства създаването на вериги от аптеки, което е в ущърб на потребителите.

Къде е България по степен на регулациите?

На таблицата по-долу е представен резултатът на България по тежест на регулирането на професията на фармацевтите, съпоставен с резултатите в други 15 европейски държави.

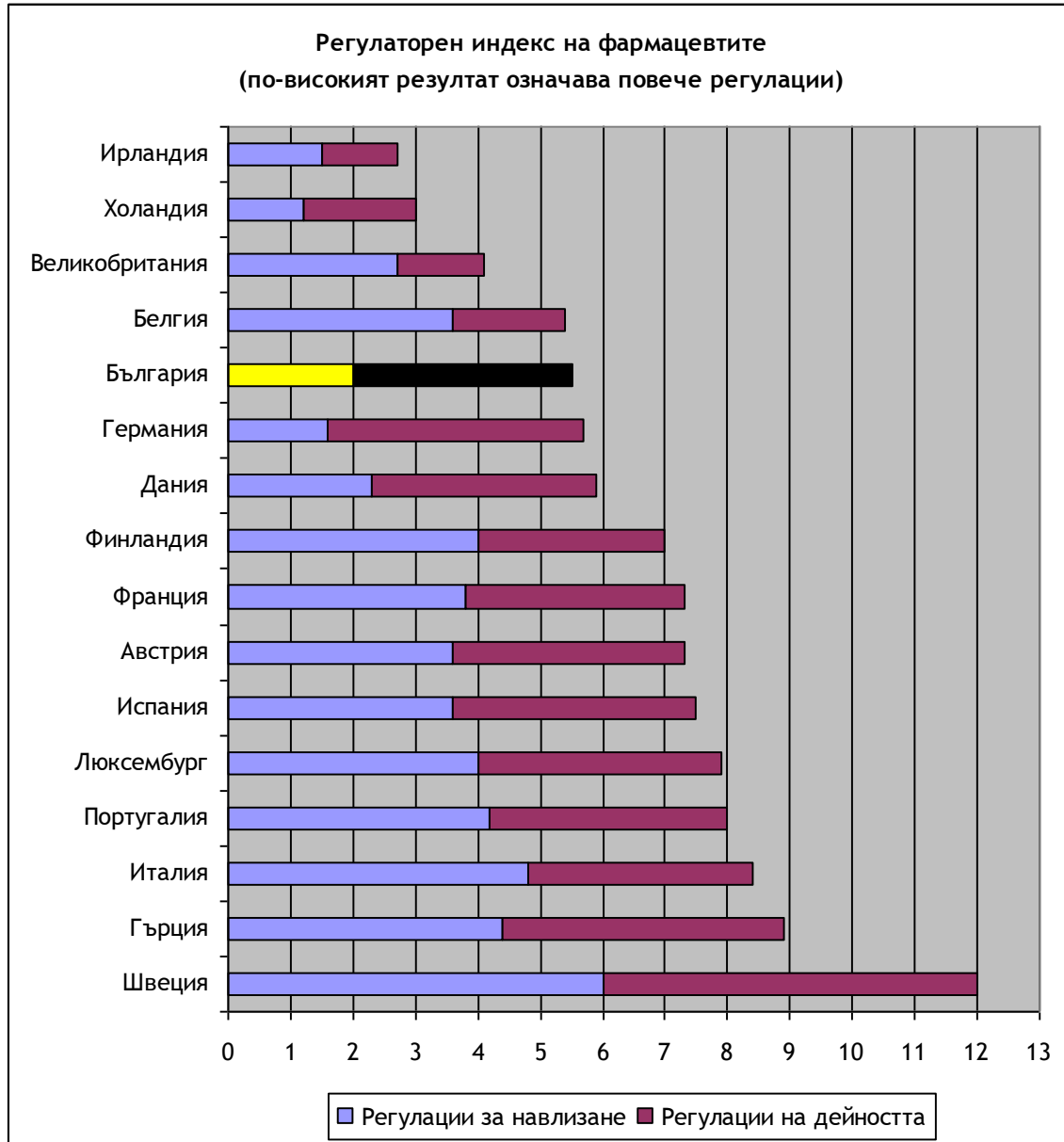
България се нарежда на 12-та позиция сред тези държави, като прави впечатление сравнително по-строгото регулиране на дейността на фармацевтите. Регулациите за навлизане в професията са на сравнително добро ниво спрямо останалите европейски страни.

Таблица 5: Регулаторен индекс на фармацевтите

	Място	Регулации за навлизане в професията	Регулации на дейността	Общо
Швеция	1	6	6	12.0
Гърция	2	4.4	4.5	8.9
Италия	3	4.8	3.6	8.4
Португалия	4	4.2	3.8	8.0
Люксембург	5	4.0	3.9	7.9
Испания	6	3.6	3.9	7.5
Австрия	7	3.6	3.7	7.3
Франция	7	3.8	3.5	7.3
Финландия	9	4.0	3.0	7.0
Дания	10	2.3	3.6	5.9
Германия	11	1.6	4.1	5.7
България	12	2.0	3.5	5.5
Белгия	13	3.6	1.8	5.4
Великобритания	14	2.7	1.4	4.1
Холандия	15	1.2	1.8	3.0
Ирландия	16	1.5	1.2	2.7

Източник: Патерсън, Финк, Огус et al (2003) и изчисления на ИПИ

Графика 4: Степен на регулиране на фармацевтите

Източник: Патерсън, Финк, Огус *et al* (2003) и изчисления на ИПИ

Най-тежко регулирани са фармацевтите в Швеция, докато тези в Ирландия и Холандия са най-свободни - тоест най-лесно навлизат на пазара и практикуват професията си.

Практики от ЕС и примери за алтернативи

Фармацевтичната професия е строго регулирана в повечето европейски страни. Въпреки това през последните години се наблюдават процеси на либерализация на пазара на фармацевтични услуги и в някои страни входа на пазара е отворен, а самото упражняване на професията е далеч по-лесно.

В **Англия и Ирландия** професията е до голяма степен освободена от регулации. Няма ограничения върху собствеността на аптеките, както и върху броя на аптеките на един собственик - тоест има възможност за вериги от аптеки.

В **Холандия** също не съществуват ограничения нито за разположението на аптеката, нито за собствеността на аптеките, нито за броя на аптеките на един собственик - повечето от аптеките са част от големи вериги.

Чуждият опит и либерализацията на професията на фармацевтите доказват, че регулирането не само, че не е пряко свързано с повишаване на качеството на услугата и удовлетвореността и безопасността на потребителите, но затруднява и оскъпява трудът на фармацевтите и собствениците на аптеки. Премахването на тежките ограничения ще доведе до постигане на по-високо качество на по-ниски цени.

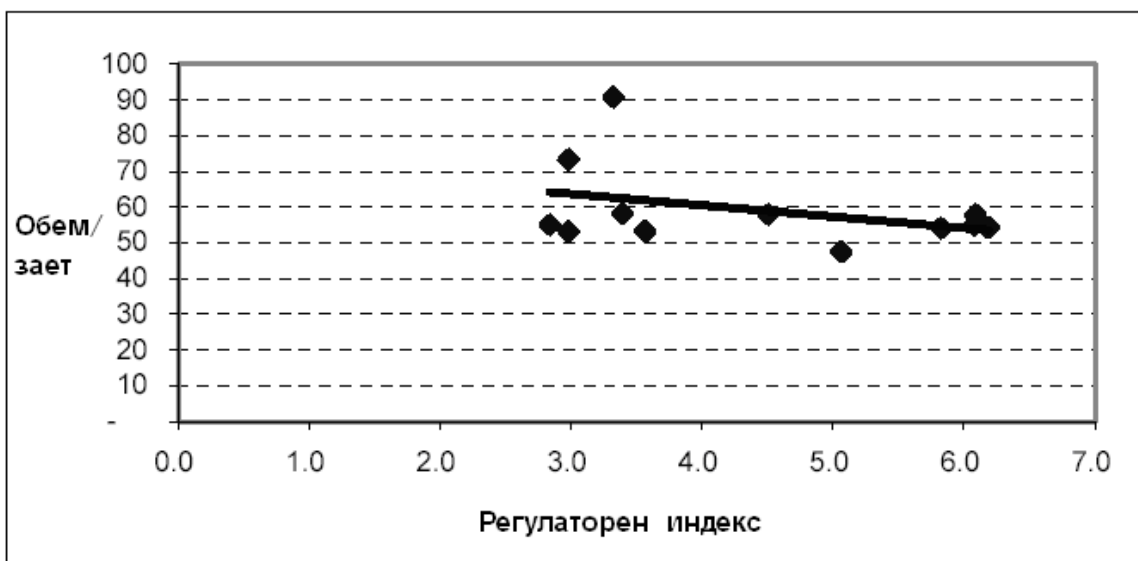
ЕФЕКТИ ОТ РЕГУЛИРАНЕТО

Чрез емпирични модели на базата на данните за степента на регулиране на свободните професии в ЕС и статистиката за пазара (обем, концентрация, норма на печалба) авторите на доклада “Икономически ефекти от регулирането в областта на свободните професии в различни страни-членки”¹¹, възложен от ЕК (2003 г.), стигат до следните заключения:

1. Потенциалът на предлаганите професионални услуги се увеличава при по-ниски регулации

Съществува отрицателна корелация между степента на регулиране и обема на предлаганите услуги **средно на един практикуващ** техническа професия (-0.37) или одитор (-0.28). Намерена е статистическа значима негативна корелация и между степента на регулиране и обема на предлаганите услуги **средно на фирма** в ЕС за техническите професии - архитекти и инженери (-0.49). Това на практика означава, че размерът на фирмите в тези професии, измерен като обем на предоставените услуги, е по-голям при по-ниско регулираните страни. Тези резултати потвърждават описаната хипотеза в научната литература, че **повисокото регулиране е съпътствано с по-ниска продуктивност**.

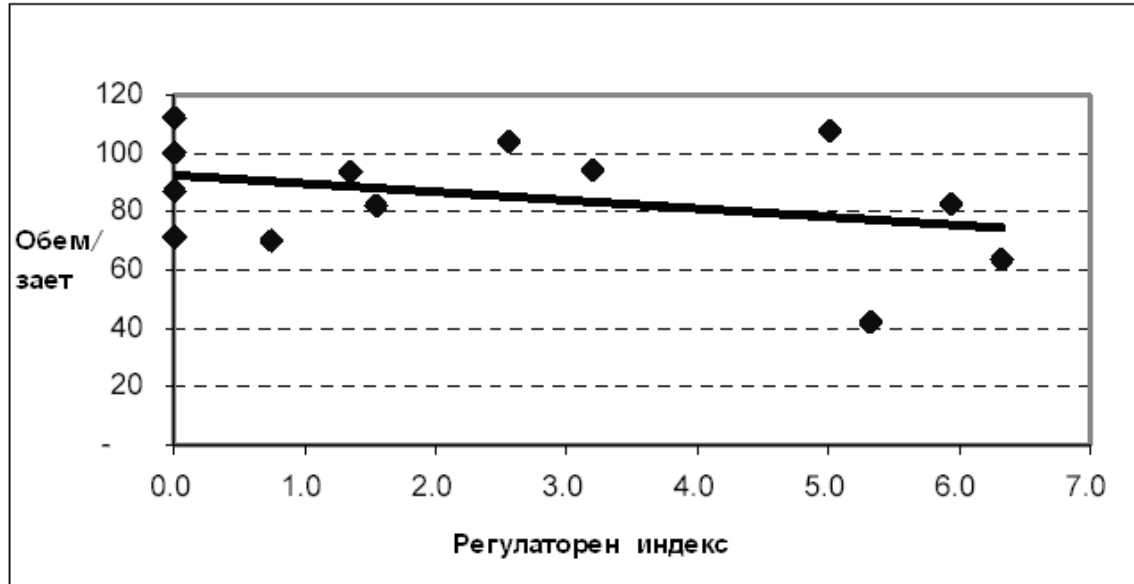
Графика 1: Продуктивност v.s. регулаторен индекс - счетоводители

Източник: Патерсън, Финк, Огус et al. (2003)

¹¹ Iain Paterson, Marcel Fink, Anthony Ogus et. al., “Economic impact of regulation in the field of liberal professions in different Member States”, *Institute for Advanced Studies, Wien, Study for the European Commission, DG Competition, January 2003*

Графика 2: Продуктивност v.s. регулаторен индекс - архитекти и инженери

Източник: Патерсън, Финк, Огус et al. (2003)

Испания

През 1997 г. фиксираните тарифи за архитекти и инженери са премахнати в Испания. След тази година значително се ускорява производителността на тези професии в страната, като темповете на положителен растеж на обема на услуги на глава от населението или на единица зает в тези професии изпреварва значително темпа на растеж на БВП (виж таблица 6). Имотният бум в страната може да обясни растежа на заетите в тези професии, но не и увеличаване на производителността сама по себе си, която измерваме чрез обема на предоставените услуги на единица практикуващ (или на глава от населението)

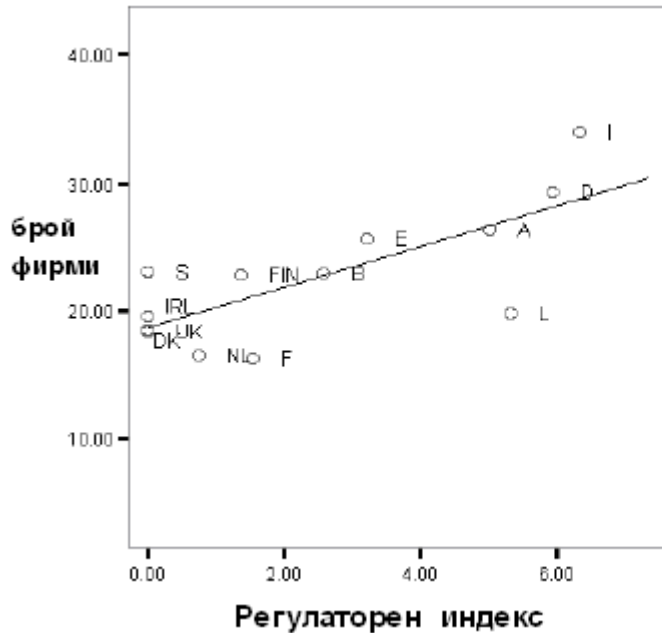
Таблица 6: Промяна в производителността на архитекти и инженери средно на година (в %)

	1992-1997 г.	1997-2000 г.
Обем (в евро) услуги на един практикуващ	-0.6	7.6
Обем (в евро) услуги на глава от населението	3.1	14.9

Източник: Патерсън, Финк, Огус et al. (2003)

2. По-строгите регулации водят до по-голям брой фирми в техническата сфера (инженери и архитекти). Това на практика означава, че производителите на професионални услуги в по-стриктно регулираните страни се възползват в по-малка степен от икономии от мащаба и размерът на фирмите не е оптимален от гледна точка на икономическа ефективност, която е в интерес на потребителите.

Графика 3: Брой фирми от дадена професия v.s. регулаторен индекс

Източник: Патерсън, Финк, Огус et al. (2003)

Графиката показва, че в страни с по-малко законови регулации броят на фирмите с предмет на дейност предоставяне на професионални услуги на разгледаните свободни професии е по-малък, т.е. фирмите са относително по-големи. Този ефект се дължи до голяма степен на наличието на ограничения пред сдружаването и бизнес структурата на практикуващите дадена професия.

3. По-строгите регулации и бариери пред навлизане на пазара са съпътствани с относително по-високи цени на услугите и по-високи норми на печалба за доставчиците на тези услуги

Въпреки че липсват данни за нормата на печалбата на професиите в различните страни-членки, с данните с които разполагат, авторите стигат до извода, че в страните с по-високи регулации **оборотът на практикуващите дадена професия е по-висок от оборота в страни с по-малко регулации и по-либерален режим за навлизане на пазара.** По-високият оборот може да се дължи както на по-голямо количество услуги, които предоставя практикуващият дадена професия, така и на по-висока норма на печалба. Количеството услуги на един зает обаче е в отрицателна връзка с регулациите, което означава, че по-големият оборот се дължи до голяма степен на по-високи цени и такси.

Емпиричните изследвания също потвърждават хипотезата, според която браншовата организация с монопол върху предлагането на дадени професионални услуги изкривява пазара, което води до високи цени и по-малко количество на произведените услуги спрямо потенциалното количество.

ИЗВОДИ

Сравнителният анализ на България с други страни-членки показва, че за четирите изследвани професии регулациите в България са по-строги от средното в ЕС. И за четирите професии България попада в графата „строги регулации”, което е най-високото ниво в скала от 3 нива.

Като цяло, най-либерални са регулаторните режими в Холандия, Ирландия, Великобритания, Дания. Всички те попадат в категорията на високо развити икономики, в които свободните професии функционира успешно и ефективно както са потребителите, така и за доставчиците на услуги.

Таблица 7: Регулаторни индекси за България (към 2009 г.) и други страни-членки (към 2003 г.)

страна	Одитори	Архитекти	Инженери	Фармацевти
Австрия	6,2	5,1	5	7,3
Белгия	6,3	3,9	1,2	5,4
България	7,2	5	5	5,5
Великобритания	3	0	0	4,1
Германия	6,1	4,5	7,4	5,7
Гърция	5,1	N/A	N/A	8,9
Дания	2,8	0	0	5,9
Ирландия	3	0	0	2,7
Испания	3,4	4	3,2	7,5
Италия	5,1	6,2	6,4	8,4
Люксембург	5	5,3	5,3	7,9
Португалия	N/A	2,8	N/A	8
Финландия	3,5	1,4	1,3	7
Франция	5,8	3,1	0	7,3
Холандия	4,5	0	1,5	3
Швеция	3,3	0	0	12

Източник: Патерсън, Финк, Огус et al (2003). и собствени изчисления

Легенда:

- строги регулации (индексът е по-голям или равен на 5)
- средно ниво на регулациите (индексът е между 2,5 и 4,9)
- ниско ниво на регулациите (индексът е между 0 и 2,4)

ПРЕПОРЪКИ

На базата на икономическия анализ на ефектите от регулациите в страните и прегледа на практиките в ЕС можем да направим следните **препоръки за България:**

1. Незабавно премахване на монопола на браншовите организации, т.е. отпадане на задължението за членство като необходимост за упражняване на професията;
2. Незабавно премахване на минималните, фиксирани и максимални цени и тарифи за услугите, които се осъществяват от разгледаните регулирани професии;
3. Премахване на всички ограничения за реклама на свободните професии
4. Облекчаване на регулациите, свързани с ограничаване на бизнес структурите;
5. Облекчаване на бариерите за навлизане в професиите - създаване на допълнителни начини за придобиване на правоспособност освен наличието на определено образование и стаж - напр. признаване на международни сертификати;
6. Премахване на някои изключителни права за свободните професии - например строителните техници също да имат правото да проектират строителни конструкции без ограничителни условия и ненужни ограничения и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

България се характеризира с едно от най-високите нива на регулации на свободните професии в ЕС. В повечето случаи бариерите противоречат на принципите на свободно движение на работна ръка, стоки и капитали.

Крайно време е привилегиите да отпаднат и упражняващите свободни професии да се конкурират по между си на равни начала като всички останали професии, без минимални цени и протекции. Но в тези сметки потребителите нямат думата. И се загърбва правото на предприемчивост.

Единствено чрез конкуренцията и реализиране на практика на принципа на свободната стопанска инициатива се гарантира, че цените следват покупателната способност на населението и в същото време качеството на продуктите отговаря на изискванията на потребителите.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Методология за изчисляване на регулаторния индекс

Индекс за регулиране на дейността

код	категория	скала	тегло
MCPR	регулации върху цените и таксите	0 - няма регулация 1 - незадължителни референтни цени за някои услуги 2 - незадължителни референтни цени за всички видове услуги 3 - максимални цени за някои услуги 4 - максимални цени за всички видове услуги 5 - минимални цени за някои услуги 6 - минимални цени за всички видове услуги	0,25
MCAD	регулации върху рекламиране на услугите	0 - няма специална регулация 2 - някои форми на реклама са забранени (напр. директна поща или сравнение на цените между конкурентите) 4 - повечето форми на реклама са забранени (с малки изключения) 6 - всички форми на реклама са забранени	0,15
MCLOC	регулации върху местоположението на предлаганите услуги	0 - местоположението не се ограничава 6 - местоположението се ограничава	0,15
MCDIV	регулации върху диверсификацията (отваряне на клонове и др.)	0 - няма специални регулации 3 - има определени условия (напр. максимален брой на клоновете, директорът на клона да се практикуващ дадената професия и др. подобни) 6 - диверсификацията не се позволява	0,2
MCIC1	регулации върху формата на бизнеса	0 - позволени са всички форми (вкл. и търговски дружества) 2 - позволени са само съдружия и други търговски форми при определени условия 5 - търговските дружества са забранени 6 - съдружията и търговските дружества са забранени, позволено е	0,13

		самостоятелната практика само	
MCIC2	регулации върху партньорството между професии	0 - позволени са всички форми 3 - позволено е партньорството с всички професии, но без да се създават търговски дружества; или е възможно всякаква форма на партньорство, но само с подобни професии 4.5 - партньорство само с подобни професии и без възможност за образуване на търговско дружество 6 - като цяло е забранено	0,13

Индекс на регулациите за навлизане в професията

код	категория	скала	тегло
ERLC	лицензиране За колко услуги професията има ексклузивно право или споделя ексклузивни права да извършва?	0 бр. - 0 1 бр. - 1.5 2 бр. - 3 3 бр. - 4.5 4 и повече - 6	0,4
ERED1	Изискване за образование (само, ако лицензиране не е 0) Каква е средната продължителност на специалното образование, университетска диплома или друг вид образование?	от 0 до 6 (и повече)	0,12
ERED2	Каква е продължителността на задължителния стаж, необходим за получаване на правоспособност за професията?	от 0 до 6 (и повече)	0,16
ERED3	Брой професионални изпити, които трябва да се преминат, за да се придобие правоспособност за професията	(0 до >=3)*2	0,08
ERED4	Брой начини за навлизане на пазара	4 и повече начина - 0*2 3 начина - 1*2 2 начина - 2*2 1 начин - 3*2	0,04
ERQT	Квоти и тест за икон. необходимост Броят на лицата/фирмите, които имат право да упражняват професията, ограничени ли са по някакъв начин чрез квоти или тест за икон. необходимост?	0 - не 6 - да	0,2